

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden hét-n egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Törvényjavaslat a gymnáziumi és reáliskolai oktatásról.*)

(Folytatás.)

Ezen törvényjavaslatban nincs megtartva és keresztül vive azon elv sem, hogy az országos törvény intézkedéseivel csak annyira terjeszkedjék, a mennyit az állam főfelügyeleti és ellenőrzési joga, multhatatlanul megkíván, a többi tekintetben engedjen szabad mozgathatási tért az iskolaiügy mezején. Sőt úgy látszik, hogy az államkormány annak képviselője a vallás- és közoktatásügyi miniszter részére, a tanügy terén közvetlen egész a részletességig menő intézkedési jog szándékoltatik biztosítani. Vajjon mit keresnek országos törvényben az efféle intézkedések, melyek a következő § okban foglaltatnak:

20. §. Tanév közben való átmenetelre — kivételes esetekben — a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt.

21. §. Két tantárgyból nyert elégtelen osztályzat kijavítását szintén csak a miniszter engedélyezheti. Egy év alatt két tanév végzésére vagy osztályösszevonásra a kivételes engedélyadás szintén csak a minisztert illeti.

34. §. Egy-egy osztályban 50 tanulónál több nem lehetvén, ha a létszám az ötvenet kevéssel haladja meg, ez iránt tett indokolt jelentésre a miniszter a párhuzamos osztály felállítását mellőzheti.

Nem maguk a tanárkarok vagy az intézetek feletti felügyelet gyakorlásával megbízott kormányzó testületek vannak-e hivatva mindezen tárgyakban intézkedni? Mire való a miniszternek ily kicsinyes dolgokkal foglalkozni? Sokkal célszerűbben elintézik ezen kérdéseket a tanítás és nevelés vezetésével megbízott tanárkarok és a közvetlen igazgatást teljesítő tanügyi közegek.

A 38. §. az évi nagy szünetet július és augusztó hónapokban kötelezőleg állapítja meg. Ennek sincs

helye az országos törvényben, hagyni kell azt szabad intézkedésre. A tanintézetek kormányzó hatóságai, a helyi viszonyok és vidékekre való tekintettel megállapíthatják azt; nincs arra szükség, hogy teljes egyformaság lépettessék életbe, elég ha az elv, miszerint az évi szorgalomidő 10 hónap, megtartatik. Mert például tökéletesen igazolva van a s.-pataki iskolánál követett azon gyakorlat, hogy a tanév rendszeren jul. közepén zárul be, szeptemberben az új nyílik meg és okt. végén az ottani helyzeti viszonyokra való tekintetből egy pár hét szüreti vacatió adatik. Azt is indokoltnak lehet találni, hogy némely iskolában a nagy szünet aug. és szept. hónapokra tétetik.

A 49. §. szerint az igazgatók is éltök hosszára választatnak. Föltétlenül kötelező szabálynak felállítani nem tarthatom célszerűnek. Teljesen elegendő, ha az igazgatók 3—6 évi ciklus szerint választatnak. Lehet és van is reá eset, hogy igen sokszor egyetlen tanárnak igazgatói működése biztosíthatja egy bizonyos időben valamelyik tanintézet felvirágzását, jó hírnevét és akkor áldás lehet arra az intézetre, ha épen a hivatottnak kezeibe van letéttve állandóan az igazgatóság nemes tiszte; de még több eset merülhet fel, midőn az állandó igazgatóval meg van bénítva valamely gymnázium vagy reáliskola egészséges fejlődhetése. Mert nagyon sok kellemetlenséggel és bajjal jár az élte hosszára választott igazgatótól valamely intézetnek megszabadulni, nincs botrány, vagy visszaélés, melyeket mint méltán elmozdítást igénylő okokat lehetne ellenében felmutatni, holott a figyelmes szemlélők és észlelők látják és szomorúan tapasztalják, hogy nincs életpezsgés, sőt a tengődés és korhadás állott be a tanintézet egész organismusában. Mig ha 3—6 évre választatnak az igazgatók, ily szomorú és leverő tünetek nem tarthatnak sokáig; a ki nem igazolta magát, mint igazgató képesnek, nem fog iránta nyilvánulni a közbizalom, mig ha hivatásának emberül megfelelt, újra meg újra megválasztják.

*) Lásd a 14. és 15. számot

Az 50. §., mely azt mondja ki, hogy „a tanulók irányában testi fenyíték nem alkalmazható“, szintén nem országos törvénybe való. Sőt bátran kétségbe vonhatjuk, hogy a mi viszonyaink között föltétlenül s minden körülmény között kötelező szabálynak föllehet-e azt állítani a középtanodai belrendtartásokban is? Javallhatják-e azt a paedagogiai és didactica elvek? Mily különböző nevelési hatások alatt élt növendékek sereglenek össze középtanodáink alsó osztályaiban; s nem tanácsolja-e a paedagogica, hogy minden javító eszközt megkísérljünk, mielőtt 12—14 éves növendékre nézve alkalmazásba vennők az eltávolítás és kitiltás elvét? Épen azért a középtanodai belrendtartásokban kimondandó volna, de nem országos törvényben, hogy az algymnáziumi növendékek — az illető szülők vagy gyámok beleegyezése mellett — az igazgató vagy tanári testület jelenlétében nagyobb mérvű kihágások esetén testi fenyítéssel is illethetők, ha t. i. van remény és kilátás arra, hogy a büntetés javítólag hathat reájuk.

Ezen §-ok után, melyek a középtanodai országos törvényből egyszerűleg kihagyandók lennének, lássuk azokat, melyek a protestáns egyháznak iskolái felett törvényekben és békekötésekben alapuló tulajdoni és önkormányzati jogait semmisítik meg és teszik illusoriussá.

65. §. mely szerint a „hitfelekezeti iskolákra a tantárgyakat s azokból az illető intézetek egész tanfolyama alatt tanítandó ismeretek terjedelmét és mértékét az országos közoktatási tanács meghallgatásával időről-időre a miniszter állapítja meg.“ Hogy mik legyenek a tantárgyak, azokat az országos törvénynek kell meghatározni, nem különben az azokban elérendő czél vagy eredmény minimumát is; ezek tekintetében miniszteri beavatkozásnak vagy intézkedésnek ellene mond a prot. autonomia fogalma.

A 70. §. megengedi „hogy a hitfelekezeti főhatóságok saját tanintézeteikre szoritkozva adhasanak kivételes engedélyeket osztályösszevonásra, elégtelen osztályzatok kijavítására, de azok csak akkor fognak más hatóság alatti tanintézetekben érvényeseknek tekinteni, ha a miniszter előlegesen kikért engedélyével adattak,“ s ezen eljárást az indokolás szerint „egy felől a különböző hatóságok s autonomiák egymás körébe vágásának elkerülése, másfelől az e részben eddig is elkövetett s jövőre is elkövethető visszaélések meggátlása teszi szükségessé.“ — „Ily engedélyek adhatásával a felekezeti autonomia, melynek csak saját hatáskörében

van és lehet jogosultsága, egy más felekezet, illetőleg az állam jogkörébe csap át, a mi meg nem engedhető.“

Különös felfogás; hiszen ezen elvből kiindulva, a felekezeti intézetek által kiállított minden iskolai bizonyítványt előbb mindig a miniszter által kellene megerősíttetni és hitelesíttetni, mert azoknak a bizonyítványoknak csak a felekezet hatáskörében lehet érvényessége s ezt nem követeli a törvényjavaslat, föltételezván, hogy a rendes tanulókra nézve szabatosan és kifogástalanul járnak el a hitfelekezeti intézetek, de a tanulók alig 1—2%-jára nézve már — a mennyire mehet általánosan az ily kivételes engedélyt igénylő növendékek száma — gyanítja, hogy botránnyosan intézkednek, ezért tehát megingott reputációjok ismét helyreállítására van nagy szükség. Köszönjük a gondoskodást és nagylelkűséget, de ha a protestáns egyház teljes birtokában van azon jognak, hogy a tanítás és tanulás módját, szabályát és rendjét megállapíthassa (rationem normam et ordinem docendi atque discendi ordinare) akkor a dolog természete szerint az ilyen kivételes engedélyek adása is jogkörébe tartozik. A mi pedig azon vádat illeti, hogy az autonom iskolák jól felfogott érdeke kívánja az ily éber ellenőrködést, ezt vissza kell utasítani a prot. tanintézeteknek; ha visszaélések, sőt botránnyok merültek fel s azokról a miniszternek biztos tudomása van, tessék a tanodákat megnevezni, nem pedig az összes 57 gymnáziumunkat sújtani ily erős gyanúval.

A 77., 78., 79. §-ok, továbbá oly közvetlen intézkedési jogokat biztosítanak a prot. iskolák felett is a miniszternek, melyek a suprema inspectio lényegével és fogalmával határozottan ellenkeznek, p. o. a statistikai adatokon kívül a miniszter a használatban levő tan- és vezérkönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban, bekövetelheti; az iskolai vagyronról és alapítványokról hiteles kimutatást kívánhat, a tanintézeteket a tankerületi főigazgatók által bármikor meglátogattathatja, azoknak nyilvános vizsgálatain jelen lehet, az érettségi vizsgálatokon valamely szakférfiu által esetről-esetre képviselteti magát stb. A protestáns tanintézetek élete, működése, nem különben még anyagi ügyeiknek is intézése, a nyilvánosság előtt történik és foly le; ezért szivesen látnak körükben bármely szemlélőt és látogatót, ha azokat a tanügy iránti nemes érdekeltség vagy a protestáns egyház iránti szeretet vezérlik; a tankerületi főigazgató is megjelenhet tehát mint szemlélő, de közvetlen intézkedése vagy az ügyekbe beleszólása ellenkezik autonomiánk

természetével. De meg ne feledjük, hogy a prot. tanintézetek ellenőrzéséről maga a felekezet kíván gondoskodni, p. o. a reformált egyház középtanodáira nézve javaslatban van hozva, hogy minden gimnáziumot évközben az igazgatótanár legalább 10-szer, a felekezeti felügyelő 3-szor, az iskolaszék megbízott tagjai koronként, tehát legalább 10-szer, tartoznak meglátogatni; ezen felül vannak még a nyilvános vizsgálatok, melyeken bárki is jelen lehet. Az ily sokféle látogatáshoz járulna még a tankerületi főigazgató látogatása. Talán már sok is lesz a jóból és egész zaklatásig megy a látogatás.

Tóth Sámuel.

(Folyt. köv.)

A Tiszáninnen való ref. egyházkerületnek a képviselőházhoz intézett kérvénye a gymnáziumi és reáliskolai törvényjavaslat tárgyában.

Mélyen tisztelt képviselőház!

Magyarországi protestáns egyházunk s annak egyetemében Tiszáninnen való ref. egyházkerület is, az egész közmíveltség ügyét; annak a szellemnek való föltétlen hódolatból szolgálta, melynél fogva tudta azt, hogy elvész a nép, a mely tudomány nélkül való s minden ország támasza, talpköve, a tiszta erkölcs, mely ha megvész, országunk is ledől s rabigába görbed, s épen azért minden töle kitelhető, sőt sokszor magát is megerőltető áldozatot megtett arra nézve, hogy e téren való szolgálatai megfelelők legyenek az idő és a kor követelményeinek. Innen magyarázható meg azon igyekezetünk, hogy mi sohasem vonakodtunk közoktatási ügyünket is a lehető magaslatra emelni s annak, hogy mi sohasem mondtuk azt, hogy immár a tökélethez értünk volna, azt hisszük: elég bizonyága az is, hogy több tanügyi dologban kezdeményezőül léptünk fel még akkor is, mikor némely öröklött viszonyok közt élő tanfériák merésznek tartották s töprengve fogadták újító lépésünket. Ennek tudatában s azon meggyőződéstől áthatva, hogy az oktatás és nevelés ügyének egy folyton haladó s mindig magasabb lépcsőzetekre emelkedő életnek kell lennie, mindig hálás elismeréssel fogadtunk minden oly irányelvet, mely e téren az óhajtott siker magaslatára és e magaslat elérésének eszközeire mutat s különösen bizodalommal tekintünk azon törvényjavaslat elé, melyet a nagym. magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, a középiskolai tanügy rendezésére vonatkozólag, már régebben kilátásba helyezett; még pedig azért, mert hiszen ha valaki, úgy épen a közoktatási miniszterium s az általa alkotott tervezet vannak első sorban hivatva arra, hogy e tekintetben mélyreható vezéreszméssel járjanak előttünk, s mert vártuk, hogy egy ilyen törvény által végre-valahára egy függőben levő életkérdésünk fog kedvezően és ránk nézve megnyugtató módon megoldatni. A mily természetes és kedvesen táplált volt azonban reménységünk, épen oly lehangoló és fájdalmas csalódásunk most, midőn immár a törvényhozó-testület elé is benyújtott törvényjavaslat előttünk fekszik s tanulmányozva különösen annak szellemét, megdöbbenve látjuk azt: minő sors van szánya abban iskolai ügyünk jövőjének,

sőt, minthogy a protestantismusban az oktatás válhatlan összeköttetésben áll vallásunkkal, általában a protestantismus szellemének és ezen szellem erejével kivivott jogoknak.

Mélyen tisztelt képviselőház! Alkotmányos hazai életünk legközelebbi megmásíthatlan tényei többször bármennyire fájdalmas érzelmeket támaszthattak is bennünk, mi, magyarországi protestánsok, még mindig azon vigasztadó reményt tápláljuk keblünkben, hogy a magyarországi törvényhozó-testület az, melynek színe előtt egész nyíltsággal és leplezetlenül lehet beszélünk mindig, a mikor csak igazaink és jogaink védelmezéséről kell gondoskodnunk; most is bizalommal fordulunk azért a törvényhozó-testülethez, mely hivatva van arra, hogy a beadott miniszteri törvényjavaslat sorsa felett határozzon, mély tisztelettel kérve, egyrészről a törvényjavaslatnak reánk protestánsokra vonatkozó részletére teendő észrevételeink szíves meghallgatását, másrészről annak óhajtásaink szerint leendő átalakítását.

Mindenekeiőtt fájdalmas szívvel, de habozás nélkül, kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy ha mi az előttünk fekvő törvényjavaslat keletkezésének történetén végig tekintünk s a látszat leple alá kissé mélyebben nézünk, azon elszomorító tapasztalatra jutunk, hogy az egész középoktatási ügy rendezésére vonatkozó törvényjavaslat egyik főindoka tulajdonképen nem az e körbe eső dolgok és állapotok fejlesztésének buzgalmában rejlik, mint inkább azon törekvés érvényesítésében, hogy általa a protestáns iskolai önkormányzati jog szoríttassék meg. Mindnyájan tudjuk ugyanis, hogy a nevezetessé lett és egyértelmű roszalásunkra akkoriban visszavont „Tíz pont” keletkezési indoka tulajdonképen az vala, hogy némely gimnáziumok által elkövetett hazafiúi és nemzetellenes üzemek megfékezésének alkalmából, egyúttal jól átgondolt támadás intéztessék protestáns önkormányzatunk ellen; úgy, hogy igazán azon elv alkalmaztatott reánk, melynél fogva érzékenyen kellett volna lakolnunk oly hibákért és visszaélésekért, melyekben való ártatlan voltunk mellett fényes bizonyság egész történeti multunk s a mely hazafiúi bűnök ellen való bátor küzdelem volt, tulajdonképen való, magasabb vallás-erkölcsi céljaink mellett, a hazai nagy közönség előtt is eléggé ismeretes feladatunk. Most a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megkerülve mintegy a „Pontozatok” ellenében kifejtett védekezésünket, abbéli megjegyzésünket, hogy a főfelügyelet alkalmi körvonalozása, csak a vele természetesen összefüggő kérdésekkel együttesen oldható meg, egészen ellenünk látszik fordítani, akkor, mikor a törvényhozó-testület elé nyújtott középiskolai törvényjavaslat tulajdonképen csak olyan keretnek van szánya, a melyben a visszatevészt idézett „Pontozatok” ismeretes képe foglaltatik be ujolag, némi szelidítésekkel.

A magyarországi protestáns egyház, bár e részben elfoglalt álláspontja mellett a hosszú és eléggé kipróbált gyakorlat is világos és félre nem érthető magyarázatot adott, nem egyszer határozottan és érthetően nyilatkozott azon kérdés felett: minő jogi alapokon tartja biztosnak és természetesnek ugy az államhatalomhoz, mint saját iskoláihoz való viszonyát s ezzel összeköttetésben nem egyszer nyilatkozott alkalmilag a felől is: hogyan értelmezi maga részéről az ugynevezett „legfőbb felügyeleti jog” körét, annak részleteit. A békekötések által is biztosított 1608. ko-

ronázás előtti I-ső és 1647. V-ik törvénycikkbe iktatott és az ezekre épített 179°/₉₁. XXVI. törvénycikkeket jelöl-
vén ki történeti alapokul, sohasem habozott kinyilatkoztat-
ni, hogy még csak gondolatában sincs olynemű feltétlen
függetlenség, mint a minőt kívánnak élvezni némely külföldi
felekezetek; de másrésztől sietett kijelenteni, hogy az ál-
lamkötelékeknek csak addig engedhet, azoknak rá nézve
üdvös hatása csak azon pontig lehet, míg azok nem akadá-
lyozzák meg azt, hogy saját elvei szerint fejlődjék s meg-
tarthassa őt megkülönböztető jellemvonásait. Ily alapelvek
hangsúlyozása mellett aztán, alkalmmal akárhányszor ki-
fejtette azt is, hogy „minden alsóbb és felsőbb tanintézetét,
az egyház kiegészítő s elválhatlan részének és életfeltételé-
nek tekinti s épen azért az azok felett való törvényhozás és
kormányzási jogát, a jól értelmezett „legfőbb felügyeleti jog“
séremlé nélkül, kizárólagos birtokának kívánja fentartatni.“
Ha most már ezen történeti előzmények után nem szándé-
kunk is vitatkozni a nagyméltóságú vallás- és közoktatás-
ügyi miniszter ur által beadott törvényjavaslat indokolásá-
ban hangsúlyozott azon érv ellen, „hogy az állami főfel-
ügyelet mai rendezetlen állapotában tovább nem hagyható
s annak rendezése minden oldalról sürgettetett,“ nem méltán
feljajdulhatunk-e az ellen, hogy a törvényjavaslat ke-
retébe vont „legfőbb felügyeleti jog“ oly módon értel-
meztetik s mint ezt a részleteknél feltüntetni fogjuk, —
oly módon kívánatlik kiterjesztetni, mely homlokegye-
nest ellenkezik törvényeken alapuló önkormányzati jo-
gainkkal; ellenkezik a hosszas gyakorlattal s centralisti-
cus törekvéseket árul el, annyira, hogy ha e tekintetben az
abszolút korszakban hozzánk leérkezett rendeleteket s
az előttünk fekvő törvényjavaslatot elfogadhatlanul összeha-
sonlítjuk, arra a lesújtó eredményre jutunk, hogy az egész
középiskolai törvényjavaslat kodifikálni akarja mindazon
visszaéléseket, a melyeket eddig jogkörünkben koronkint
tapasztaltunk s a melyek ellen annyiszor kelle illetékes helyen
erélyesen panaszt emelnünk.

Eddig féltékenyen őrzött jogainknak ilyenemű megszorí-
tása és csonkítása pedig annyival is inkább méltán támaszt
bennünk fájdalmas és lehangelő érzéseket, mert valóban nem
látjuk az okát, a miért közoktatásügyi multunk ilyen szel-
lemű és czélzatu intézkedések szükségességét érdemelte vol-
na ki; mert a protestáns egyház és annak tagjai, mindig igye-
keztek megérdemelni, sőt, dicsekvés nélkül mondhatjuk: meg-
szolgálni azon kiváltságot, épen e kiváltsággal együtt járó és
jó lélekkel elvállalt kötelezettségek hű teljesítése által, me-
lyeket számukra talán más felekezetekkel szemben, multjuk
nehéz küzdelmek árán biztosított; mert méltán aggódhatunk,
hogy a protestáns szabadság korlátozására, hibeinknél az ál-
dozatkiesség megszűnése fog következni s mert a törvényja-
vaslat indokolásában, a czélba vett intézkedések szükségessé-
gének bebizonyítása végett, a fájdalom hangján emlegetett
„tagadhatlanul megingott reputatióknak“ eldöntése, s általában
egy tisztakezűségünk, mint a közmivelségi tényezők sorában
megillető értékünk megítélése végett, nyugodt lélekkel hivat-
kozhatunk arra a történetre, mely egyebek közt, arról is tud
beszélni annak, ki meg nem vesztegetett ítéletet vár tőle, hogy
a protestáns szellemnek talán mégis csak van része, ugy a
magyar közmivelségi, mint különösebben is a nemzeti szel-
lem emeléseért vívott küzdelmekben, s protestáns iskoláink

nem akarván hűtlenek lenni azon hazai föld iránt, melynek
édes anyai kebelén fejlettek ki, még akkor sem germanisáltak,
mikor az abszolút kormány idejében az állam rendelkezése és
felügyelése alatt álló tanintézetekben ugyanam termékeny ta-
lajra talált a német szellem.

Ilyen szellem és törekvés, iskolai állapotaink méltány-
latánál tanusított ilyen indulat hatván át, mélyen tisztelt
képviselő ház, a miniszteri törvényjavaslatot általában véve,
vele szemben kénytelenek vagyunk alázatos tisztelettel kije-
lenteni, hogy mi eddigi álláspontunkról, a gyakorlat által elég
világosan körvonalozott autonóm jogainkról mindaddig le nem
mondhatunk, míg a különböző vallásfelekezetekre tartozó jog-
viszonyok törvényszerűleg nem rendeztetnek s az ide tartozó
nagy kérdések el nem döntenek; annyival is inkább, mert
minket, különösen az oktatás és általában az iskolaügy terén
versenyképesekül más különböző hatalmas eszközökkel ren-
delkező felekezetekkel szemben, továbbra is csak önkormány-
zati jogunk tarthat meg, s meg vagyunk győződve a felől, hogy
a protestáns iskolákra, attól a perctől kezdve, a mikor azok
az eddigi szabad szellem légköréből talán a jelen miniszteri
tervezethez hasonló korlátok közzé erőszakoltatnak, csak a
hanyatlás, a szellemi gyengülés órái következhetnek.

De ha nem lehetünk megelégedve a törvényjavaslat egé-
szén végig vonuló irányzattal, nem lehet észrevételek nélkül
hagynunk, a mélyen tisztelt képviselőház kegyes engedel-
mével, a törvényjavaslat reánk vonatkozó fejezetének külö-
nösen azon pontjait sem, melyek a protestáns egyházra ki-
sebb nagyobb mértékben sérelmesek.

Igy nevezetesen a pontozatok sorában mindjárt első
helyen feltűnő az, hogy ugyanazon törvényjavaslat, mely in-
dokolásában maga is elismeréssel kénytelen nyilatkozni pro-
testáns egyházunknak a közmivelségi emelése körül kiví-
vott érdemei felől: mint helyez bennünket a 62. §. egy
jogi alapra a magános intézetek fentartóival; nyilván meg-
vonván tőlünk ily módon *törvényileg* azt az elismerést, me-
lyet a javaslat emelkedettebb természetű része biztosít. A mi-
ért is mély tisztelettel kénytelenek vagyunk kérni, hogy pro-
testáns egyházunk iskolai és önkormányzati jogainak rende-
zése végett, egy külön fejezet szenteltesse számunkra az al-
kotandó törvényben.

A 63-ik szakasz második kikezdése ugy rendelkezik,
hogy valamely intézet „egyesektől vagy társulasoktól is, csak
azon esetben fogadhat el segélyt, ha *semminemű* feltételt nem
köt ki.“ Bármennyire helyeseljük is különben általánosság-
ban ezen szakasznak czélzatát, magát a kifejezést azonban
mégsem tartjuk szabatosnak, mert hiszen annak értelmében
aztán, az illető segélyező, áldozatkészségeért még annyit
sem kívánhat meg, hogy az alapítványából is élő intézet fe-
lekezeti jellegű legyen s ily szövegezés mellett, csak egy kis
merész magyarázat kell, hogy nekünk, protestánsoknak ne
szabadjon jövőre hibeinktől semmi olyan alapítványt elfo-
gadnunk, a melynek hagyomány-levelében talán határozottan
kikötötték, hogy az csak bizonyos protestáns szellemű kiváló
irány ápolása végett tétetik le kezeink közé.

A 65-ik szakasz második kikezdése is egyike a reánk
nézve legsérelmesebb intézkedéseknek, annyira, hogy ez egy
maga eléggé világosan bizonyítja azt: mily hibásan értel-
mezi a minisztérium a „legfőbb felügyeleti jog“ természetét
s mily nagy mértékben kívánja azt kiterjesztetni. Az 179°/₉₁.

évi XXVI. t. cz. 5. §. világosan kifejezi, hogy: „A mindkét hitvallású evangélikusoknak mindenkor szabad legyen iskolákat fentartani, azokban a tanítás és tanulás módját, szabályát és rendjét rendezni,“ a törvényjavaslat szóban forgó szakasza pedig azt kívánván, hogy „a köteles tantárgyakat, azokból az ismeretek terjedelmét és mértékét, az országos közoktatási tanács meghallgatásával, a miniszter állapítja meg,“ ez által igazán nem látszik felhagyni számunkra más rendelkezési jogot, mint pusztán annyit, hogy mi a kiszabott tantárgyak közül egyiket vagy másikat mely napon adhatjuk elé, vagyis egyszerűen az órarend megállapítását.

A törvényjavaslat 69-ik szakaszát sem tekinthetjük egyébként, mint az egész törvényjavaslaton végig vonuló korlátozási törekvés buzgalmában felvett felesleges törvényszaporításnak; mert hiszen alázatos nézetünk szerint, a közegészségi törvények létezése mellett, nem szükséges a protestáns intézetekre külön törvényt hozni csak azért, hogy azok az iskolatartás legtermészetesebb és legelső feltételeiről gondoskodjanak, különösen most, midőn például iskolai lakok emelésére, tantermeinek berendezésére annyi buzgalmat és áldozatot fordítanak, hogy e miatt egyáltalában nincs miért pirulniok.

A 70-ik szakasz majdnem szó szerint való másolata a visszavett „Tíz pont“ egyikének s egyik tanintézetből a másikba való átmenetelt, továbbá alsóbb osztályból a felsőbb osztályba való lépést, az osztályösszevonást kívánja szabályozni, oly módon, hogy eddig élvezett jogaink jelentékenyen megszorítottatnak. Ez ellen, már a „Pontozatok“ alkalmából is, méltán kifejeztük sérelmünket s azt ez alkalommal is meg kell újítanunk, annyival is inkább, mert ebbeli jogunkkal mi soha vissza nem éltünk s intézeteink előljáróságai mindenkor lelkiismeretesen igyekeztek arra, hogy kedvezmények e tekintetben ok nélkül és érdemtellenül ne adassanak.

A törvényjavaslat 77-ik szakaszában több oly kívánalom van, melyet épen a jól értelmezett legfőbb felügyeleti jog köréből folyólag, természetesnek találunk s azoknak mindenkor szíves készséggel teszünk eleget. A statisztikai adatokat, tanévenkénti kimerítő jelentéseket, sőt az iskola anyagi helyzetét is feltűntető kimutatást, tudomásvétel végett mindenkor készek vagyunk felterjeszteni, felekezeti főhatóságaink közvetítése útján; de már ugyanezen szakasz d) pontjában, nem láthatunk egyebet, mint azt, hogy itt a javaslat valósággal megbénítani, sőt elnémitani látszik protestáns iskoláinkban még a szabad tanítási szellemet is akkor, mikor még a tankönyveket és kéziratokat is be kívánja előadó tanárainktól s a mikor semmi biztosítékot sem látunk a törvényjavaslatban arra nézve: vajjon nem fogja-e a miniszteri változó felfogás államellenesnek tarthatni és nyilatkoztatni a tankönyveknek épen olyan tételeit is, melyeket az elfogulatlan ítélet épen tiszta hazafiságuaknak tekint s különösen akkor, mikor az eféle ellenőrzés egy tollvonással megsemmisíti az eddig fennálló sajtószabadságot, melynek megszorító eljárását módjában áll a miniszteriumnak is alkalmaznia ott, a hol arra szükség van, a nélkül, hogy a protestáns tanárok és írók működését csak épen ezért kellene külön törvényben szabályoznia.

A 78. és 79. szakaszok, nem bizván meg előljáróink ellenőrzésének komolyságában és eléggé szigorú voltában,

tankerületi főigazgatói ellensúlyozást rendelnek el érettségi és másnemű vizsgáinkon. Oly intézkedés, melynek sem jogi, sem célszerűségi alapja nincs. Jogi azért, mert mi ily benső ügyeinkben való ilyen közvetlen ellenőrzést, törvényes előljáróinkon kívül, senkinek másnak nem engedhetünk; célszerűségi pedig azért, mert a minisztérium által is bekért évi jelentésekből mindenki láthatja iskolai életünk hű képét, s valóban, épen a törvényjavaslat álláspontján, el sem tudjuk képzelni: mi komolyabb tenni valója akadna a vizsgákon megjelenő kerületi főigazgatóknak abban az iskolában, mely már egész odáig megrendszabályoztatik, hogy még a tanárok kéziratjai is ismeretesek a minisztérium előtt? Sőt mi, protestánsok egyáltalában nem nyugodhatunk bele az egész tankerületi főigazgatói intézmény olyan szervezésébe sem, a minő adatik annak a törvényjavaslat 54-ik cikkében, az mondatván róla ott, hogy az reánk, protestánsokra nézve a *főfelügyelet közege*. Törvényeink értelmében velünk szemben a főfelügyeletet, ő felsége a *király* nevében, egyedül csak a felelős magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter képviselheti s törvényeink *ilyennemű közegeket* nem ismernek, s az 179°. XXVI. t. cz. 5. §-a világosan kifejezi, hogy a mindkét vallású evangélikusok saját hitfelekezeti előljáróságaik közül szabadon választják legfőbb felügyelőjüket.

A 82. §-t méltán olyannak tekinthetjük, a melyben éri el tetőpontját az előttünk levő törvényjavaslatnak jogainkat korlátozó irányzata. Benne az mondatik, hogy a hol a miniszter „erkölcsi bajokat“ tapasztal, joga leend az intézetet bezáratni. Épen egyházi társaságnak, tehát közte a protestáns egyháznak is, sohasem lehetett az a szégyenletes célja hogy ápolása, gyámolgatása alá vegye a bűnnek, az erkölcsileg kifogásolhatónak akármiféle nemét; de hát ki áll nekünk jót a felől, hogy a törvényjavaslat ezen pontjában említett „erkölcsi bajok“ szintén igen tág fogalmának nem ad-e különböző magyarázatot a különböző érdek és abból származó különböző felfogás s ez a roppant általánosság nem lehet-e majd egy kis merészség vagy ellenszenv mellett, oly jogcím, melyre hivatkozva aztán, akármelyik protestáns iskola bezárható, ha egyszer életében, szell emében talán van valami olyan, mely nem tetsző annak, kinek más céljai is lehetnek.

Mélyen tisztelt képviselőház! Az a féltékeny buzgalom, a melylyel iskolai ügyünkön csüggeni, nekünk, protestáns egyház tagjainak, őseinktől öröklött szent kötelességünk, ime, ezekben kényszerít bennünket elmondani azon érzelmeket és aggodalmakat, melyeket bennünk a képviselőház asztalára tett miniszteri középiskolai törvényjavaslat támasztott. Eléadtuk azokat nyíltan, őszintén s különösen azzal a bizodalommal, hogy Magyarország törvényhozó-testületének bölcsesége, bizonyosan fog tudni találni módot arra, hogy életérdekeink ezen a ponton megőriztessenek s minden lehetőt megteend arra nézve, hogy hazánk műveltségi tényezői között, protestáns egyházunk is megtarthassa őt megillető helyét s ereje, szelleme továbbra is zibbasztás nélkül fejthesse ki a nevelés terén azt a tevékenységet, a melyre egyházunkat vallásának és hazájának szeretete és azok iránt elvállalt kötelességei egyaránt felhívják.

Kelt Miskolczon, 1880. április 30.

A tiszáninnen való ref. egyházker. 1880. évi ápr. 27—30-ik napjain, Miskolczon tartott közgyűlése s annak megbízásából

Kun Bertalan,
szuperintendens.

Mitrovics Gyula,
egyházkerületi aljegyző.

A néptanítók továbbképzéséről.

Régen (azaz hogy nem is oly régen volt az), midőn az *iskolamesterek* egy része obsitos katonákból, mesterségüket megunt czizmadia-legényekből vagy a legjobb esetben kicsapott, korhely diákokból teltek ki; midőn a népiskola tantárgyai: ének, imák, tizparancs, egy kis olvasás s mint rendkívüli tantárgy — irás voltak; midőn a tanítót legalább is tiz grádussal alantabb állónak tartották a falu kanászánál: a tanítók műveltsége s tanítói képzettsége nem képezte kérdés tárgyát. Akkor a tanító egy nulla volt, mely pedig a számvetés tudományában, Maróti szerint is, magában — semmi. És ma? Kérem, le a kalappal! Ma a tanító *diplomátikus* ember. . . . S hogy mennyit kell már ma tudnia, kitűnik a pályázatokból, hol is ilyen követelések olvashatók: „Megkivántatik, hogy az illető képezdevégzett, okleveles legyen; hittant, nyelvtant, számtant, mértant, földrajzot, történelmet, alkotmánytant, természetrajzot, természettant, rajzot, éneket tanítson; tudjon zongorázni, orgonázni, hegedülni; kosárt, kast, széket fonni, fűrni, faragni; legyen kertész, gazdász, kántor . . . és még ezekhez jön a „stb.“ Fizetése mindezen csekélységekért „300 osztrák-magyar forint.“

No! tisztelt tanítótársaim! ennyit kívánnak tőlünk a pályázatokban. S ha mindez benne van is agyunkban, keveset érünk vele; mert mai nap azt is megkivánják, hogy ne csak annyit tudjunk, mennyit az iskolában tanítanunk kell, hanem annyit, hogy a magasabb műveltségnek legalább általános színvonalára emelkedjünk. És ez helyén is van. — Mert a tanító nemcsak a 6—15 éves gyermekeknek, hanem a népek is tanítója tartozik lenni; ehez pedig csak kell egy kis tudomány. S hogy mindezt a tanítóképző intézetben nem tölthetik tölcserrel fejünkbe, e lapok f. évi 15. számában kimutattam, s utaltam arra, hogy kilépve az életbe, ott képezzük magunkat tovább, ha hivatásunknak meg akarunk felelni.

Ennyi kitérés után — bocsánat a hosszadalmasságért! — rátérek felvett tárgyamra.

Négy esetet látok czélszerűnek a tanítók továbbképzésére; vegyük sorrendre:

1. *Olvasás.* Némely fiatal tanítók, ha kiléptek a prae-parándiából, azt vélve, hogy úgy is eleget gyötörték ott őket a különbnél különb penzumokkal, állomásra jutva: Isten neked könyv, olvasás! elő sem veszik azt. — Pedig bizony épen kezdő embernek van legnagyobb szüksége az olvasásra, de szükségünk van arra mindnyájunknak. — Mit olvasson a tanító? Szak- és vezérkönyveket, szak-, szépirodalmi és politikai lapokat, s ha ideje és alkalma van rá, olvashat jó történelmi, társadalmi, de igazi belbecsessel bíró regényeket. Sokan talán elmosolyodnak e passus olvasásánál, azt hozva fel okul, hogy a szegény tanító rongyos 300 frt fizetéséből (mert az atyáskodó törvényhozás a tanítói fizetés minimumát ennyiben állapította meg, mely — sajnos! — maximum lett, az is sok helyen csak papiroson) hol vegye mindezekre a pénzt? Hát kérem szívesen, nem is mondom én azt, hogy egész fizetését ezekre költse, mert akkor bőre a kakasülőre kerül. De hát mégis legalább maga iránti kötelességből áldozhat az olvasásra évenként 2—3 frtot s így idővel szép kis könyvtára lesz. Ha többre nem telik, ne tartsa vissza a szemérem, s kérjen azoktól, kiknek van, könyvet olvasás végett. Aztán ott vannak az egyházmegyei könyvtárak, me-

lyeknek, azt hiszem, hogy mint a mi egyházmegyénkben, úgy másutt is részvényesei a tanítók. Fájdalom azonban, hogy e könyvtárak könyveinek beszerzésénél nem mindenütt fordítanak elég gondot a paedagogiai s általában a tanítókat érdeklő művekre, s egyesek hanyagsága miatt sokszor fél évig sem juthatni könyvhöz; hanem akkor aztán a nálok hevert könyvek egész halmazát rá küldik az emberre. A könyvek olvasására pedig kevés idő van kitűzve. Sokszor egy-egy vaskos kötetre az olvasási idő 4 nap. Hogy lehessen egy szakmunkát egyéb teendők mellett 4 nap alatt figyelemmel átolvasni? Pedig nem elég valamely művet csak átolvasni, mert az olvasottak hamar feledésbe mennek; hanem tanácsos azokból a jó eszméket, szebb gondolatokat kijegyezgetni, hogy így azokat később is többször olvasva, emlékünkből megtarthassuk, mert: „Tantum scimus, quantum memoria tenemus.“ Ez okból ajánlom tanítótársaimnak egy, e czélra készített jegyzőkönyv beszerzését. Politikai lapok olvasását azért látom tanácsosnak, mert a tanítónak is kell tudnia az ország és a világ eseményeiről valamit, annyiival is inkább, mert a nép közt élén s azzal minden nap érintkezvén, hol egy, hol más atyafi felvilágosítást kér tőle. Szépirodalmi lapok és jó regények olvasása is szükséges, mert nemesítik a szívet, helyes eszméket s fogalmakat szerezhetünk belőlök és néha szórakoztatnak is. — De erre megint azt mondják: Hol van a pénz minderre? Hát hiszen már ma vannak meglehetősen olcsó és jó hírlapok, s a mely tanító egy községben maga mellé 3—4 társat nem tud keríteni, hogy közösen járassanak lapot, annak hiában küldené meg minden hírlapkiadó lapját, nem sokat okulna belőle. A szaklapok olvasásának szükségességét fejtegetni feleslegesnek látom. A „Néptanítók Lapját“ ingyen kapjuk, ez ugyan már ma nem annyira néptanítók, mint tanárok közlönye s címe inkább lehetne: „Tanárok Lapja.“

2. *A tanítóknak az egyházmegyei canonica s a dékáni vitatióban való tényleges részvétele.* Ezt oly módon értem, hogy midőn az esperes és dékán urak meglátogatják az egyházakat, illetve az iskolákat, vennének magok mellé 2—3 tanítót is, hogy azok az iskolák vizsgálatánál jelen legyenek s vizsgálat után mind az esperes és dékán urak, mind a tanítók közölnék egymással észrevételeiket. — E két-három tanító meglátogatna 3—4 iskolát, a többibe mennének ismét mások felváltva. Ez úgy sem kerülne sem sok időbe, sem pénzbe. Ez eljárásnak meg lenne azon üdvös eredménye, hogy a tanítók egymástól sokat sajátitanának el a tanítás módjára, a tantárgyak felosztására, kezelesére stb.-re nézve. De mi még ennél is fontosabb, lelkiismeretesebben készítenék elő tanítványaikat a vizsgálatra, tudván, hogy tanítótársai talán alaposabban és szigorubbán megtudják ítélni működésének eredményét, mint laikusok. — Tanítót tanító ítélhet meg leghelyesebben.*) — Vajha kívánatom ne csak pium desiderium lenne!

3. *Művelt emberekkel való társalkodás.* Ma már, midőn a tanítói tekintély meglehetősen emelkedett, midőn a tanítóban a társadalomnak egy szükséges, sőt nélkülözhetlen tagját látnak, szívesen elfogadják a művelt körök is a tanítót társaságukba. Hogy erre mily égető szükség van, meglátszik oly emberen, ki habár az iskolából szép készültség-

*) Tanítója válogatja.

gel lépett is az életbe, de húzamos ideig földmívelők közt él s el van zárva a műveltebbek társalkodásától — különösen falun — egészen elparlagiasodik. Igyekezék tehát a tanító a művelt köröket felkeresni. — E részben főleg a tanítóknak másokhoz való alkalmazkodása végett, ajánlom dr. Emericzy Géza úrnak a „Néptanítók Lapja“ mult évi 21. és 22. számaiban „A tanító és az illem“ című cikkét. Nunc venio ad fortissimum.

4. *Tanítói egyletek.* 1868. óta alig van vármegye vagy vidék, hol tanítói körök vagy egyletek ne volnának. Ezeknek a nagy Eötvös intentiója szerint főfeladatuk lenne az önképzés. Nem állítom, hogy e célnak egy tanítói kör sem felel meg, de bizony — valljuk meg őszintén — sokan eltértek attól. A tanítói körök nagy része úgy tartja gyűléseit, hogy megválasztja szép számú tisztviselőit; ekkor a kik hajlandóságot éreznek magokban, mint a quäckereknél, szöszékre lépnek s nagy pathoszsral eldekklamálják jó előre elkészített értekezéseket, melynek sokszor annyi köze sincs a nevelészethez, mint a cipőfoltozásnak a külügyi politikához. Aztán jegyzőkönyvet vesznek fel, egymást agyon dicsérik s végre: faciunt magnum áldomás. Nyugodtan mennek azután haza (kinek egyháza fuvar nem adott, gyalog), s jó lelkiismerettel mondják el a költővel: „Szent hazánk! megfizettük mind mivel csak tartozánk.“ S hogy nem levegőből beszélek, tessék elolvasni némely tanítói körök nagy garral közzétett jegyzőkönyveit; ezekből meritém állításomat. Hogy ily módon a tanítók nem nagyon képezhetik magokat, az világos. Nagy hibájuk még a tanítói köröknek, hogy igen gyakran tartanak gyűléseket; s így az azokon való megjelenés sok idő- és pénzvesztegetéssel jár; valamint az sem helyes, hogy a körök nagy kiterjedéssel bírván, a gyűlés helyére való menetel — különösen némely vidékeken, az utak roszasága miatt csaknem lehetetlen. — Részemről következőleg látnám megoldhatónak a tanítói egyletek feladatát.

Mindenek előtt szűkebb számra szabnám a tagok létszámát. Elég volna egy-egy körbe 10, legfeljebb 15 tanító, s itt figyelemmel kellene lenni arra, hogy az egymáshoz közel lakók s olyanok lépjenek egy körbe, kik könnyen, kevés költséggel közlekedhetnek egymással. Már a könnyebben kormányozhatóság szempontjából is egy ily kis kör élére elégnek látnék egy tisztviselőt; egy is elvégezhetné ilyen körben az administrationalis teendőket. A gyűléseket sorban tartanák, kivétel nélkül, mindenik tanító iskolájában s ott nemcsak egy előre meghatározott tantárgyból tartana az illető iskola vagy osztály tanítója példányoktatást, hanem tanterv- és órarendszerűleg azon nap minden tantárgyból úgy, mint más napokon; hogy láthatnák társai: miként osztja fel az időt, hogy ha egy osztályt vezet, a többi osztályokat is foglalkoztassa stb. — Tanítás után mindenki megteheti észrevételeit a látottakra, hallottakra és tapasztaltakra nézve. Hogy erről jegyzőkönyv vétessék-e fel vagy nem: nem lévén előttem fődolog, az illetőkre bizom. Ilyen gyűlés is elég volna egy évben kettő, legfeljebb három. — Egy megyebeli ilyen kis körökből alakulhatna aztán egy megyei atalános egylet, mely költség- és időkiméltetés tekintetéből két évenként tartaná gyűléseit s itt lenne aztán helye a paedagogiai tartalmú művek felolvasásának. Így nem lennének ugyan a tanítói gyűlések sallangosak, de azt hi-

szem: áldásosabban működhetnének, mint mostani szerkezetökben.

Ennyiben kívántam igénytelen soraimmal a tanítók továbbképzésének szerény vázlatát adni. Ki jobban ért hozzá, tessék előállani: szívesen követem tanácsait.

Dóczy Imre,
nagyari ref. néptanító.

A szatmári ref. egyházmegye véleménye a Molnár Aladár által készített „Köznevelés és közoktatási szabályzat“-ra.

(Folytatás.)

XVI. Minthogy ezen szabályzat szerint a gimnázium vagy reáliskola legelső osztályába már a 9-ik évet, vagy javaslatunk szerint a 10-ik évet bevégezett gyermekek felvehetőek, s 15 éves koruk betöltéseig, vagyis mire a tanítóképző intézet növendékeül felvehetőek lesznek, ezen iskolák 5 alsó osztályát már bevégezhetik; s minthogy a tanítóképző intézetekben az előhaladást leginkább azon csekély előképzettség kockáztatja, melylyel oda a növendékek jönnek: annál fogva javaslatba hozzuk, hogy a 91. §-nak a tanítóképzés felvételéhez megkívántató tudományos ismeretekre vonatkozó pontja oda módosíttassék, hogy az ott megnevezett ismeretekből megkívántatik legalább annyi, a mennyi a reáliskola vagy gimnázium 5 alsó osztályában tanítatik.

XVII. A szabályzat 93. §-ában g) pont alatt a német nyelv is a kötelezett tantárgyak közé soroztatik. Azonban tudva van előttünk, hogy a tanítóképezde 3 éves tanfolyama alatt e nyelvből lehetetlen a tanulók legnagyobb részének oly képzettséget szerezni, hogy azt később önmivelődésük eszközéül használhatnák fel; de különben, ha a német nyelv kötelezett tantárgyul behozása által e cél szándékoltatnék elérteni, erre sokkal alkalmasabb volna oly nemzet nyelvének — mint például a franczia vagy angol nyelvnek — tanítása, melynek géniusza nemzetünkéhez közelebb áll, a mennyiben a franczia és angol szellemi termékek világossága a magyar emberre nézve könnyebben hozzáférhetőbbé teszi azokat; de ezeken felül a német nyelv alaki képző hatása is oly csekély, hogy az a reáfordított, s úgy szólván minden haszon nélkül reáfordított tanórák számarányához képest, alig jöhet tekintetbe. Javaslatba hozzuk tehát, hogy a tanítóképezdekben a német nyelv mint nem kötelezett tantárgy tanítassék azok számára, kik annak megtanulására vágyakoznak s kiknek az mintegy anyanyelvök lévén, később hazánk valamely németajku iskolájában tanítókul lennének alkalmazandók.

XVIII. A 129. §. szerint a középiskolai rendes tanárok élethosszig választatnak, és csupán erköcsi kihágás, súlyos kötelességmulasztás — vagy polgári büntény miatt mozdíthatók el. Tekintve azonban — mit már fölebb is kifejtettünk — hogy egy tanintézetre mi sem lehet hátrányosabb, mint oly tanár kötelességszerű fentartása, ki — akár a kellő figyelem meg nem tartása, akár egyéb okok miatt — tanításával a jogosan követelhető s legkisebb mértékszerinti eredményt sem képes felmutatni, s ennek következtében a tanuló ifjúság egész nemzedéke hiányos előmenetelének lesz kuforrásává: óhajtjuk és kívánjuk, hogy a hivataltól elmozdítást maga után vonó okok közé a súlyos kötelességmulasztás után a „sikeretlen tanítás“ is vezettessék be. Minthogy pedig a tanárok fegyelmi ügyében legilletékesebb első foku bíróság csak az lehet, mely az illető tanintézet közelében lévén,

a kérdéses fegyelmi ügy felől ugyyszólván közvetlen ismereteket szerezhet; annál fogva óhajtjuk, hogy a középiskolai tanárok fegyelmi ügyében első fokú bíróság azon egyházmegyei törvényszék legyen, melynek kebelében az illető tanintézet létezik; 2-ik fokú bíróság az egyházkerületi tanács, s 3-ik fokú bíróság az országos egyházi tanács legyen.

XIX. Minthogy a szabályzat 125. §-a a rendes tanárok számának minimumát (az igazgatón kívül) bármely intézetnél az abban fennálló osztályok számában állapítja meg; s minthogy az adott viszonyok között ezt tartjuk legkönnyebben, a kisebb, de okvetlenül fentartani szükségelt intézetek létezésének megengedése nélkül kivihetőnek: annál fogva a tanárok létszámát részletesen körülíró 131-ik §-t így óhajtjuk módosítani: „Az egy intézetben alkalmazott tanárok létszáma a szépirás, testgyakorlás, rajzolás és a nem kötelezett tantárgyak külön tanítóin valamint a más felekezetűek valóstánárain kívül (azonban reáliskolánál a rajztanárral együtt) az igazgatóval a) a 8 osztályú teljes gimnáziumban vagy reáliskolában legalább 9, b) a 6 osztályunál legalább 7, c) a 4 osztályunál legalább 5 legyen.

XX. A 132. §-nak a tanárok által adandó tanórák legnagyobb mennyisége meghatározására vonatkozó pontjaira nézve azon véleményben vagyunk, hogy a felügyelet és tanítás sikerének s a tanárok önmívelődésének kára nélkül is megkivánható, miszerint a hetenkénti tanórák számának maximuma az igazgatóra nézve 18, a többi rendes tanárookra nézve 24 s a rajztanárra nézve 28 órában állapíttassék meg. Indokolhatjuk ezt azzal is, hogy ha egy-egy napra 10 munkaórát veszünk fel, az említett tanóra szám mellett is az igazgatónak 13, a többi tanároknak 12, s a rajztanárnak 11 más munkára s önmívelésére fordítható szabad órája marad fenn. Minthogy pedig a tapasztalás eléggé bizonyítja, miszerint számos kiváló szellemi képességgel s munkabíró szervezettel megáldott tanár még a fölebb említett tanóra maximumon felül is adhat más intézetben vagy magán uton tanórákat, a nélkül, hogy akár önmívelését, akár szabályszerű foglalkozását elhanyagolná: annál fogva a kötelezett tanórákon felül adható órák számát valamely előre meghatározott maximumhoz kötni túlzottnak látjuk; miért is a 132. §. harmadik pontja helyébe a következők beiktatását kívánjuk: „A tanárok más intézetben vagy magán órákon, csak az iskolaszék engedélyével taníthatnak; 30 órán felül tanításra azonban az iskolaszék is csak kivételes esetekben adhat engedélyt.“

XXI. A 133. §-nak a tanárok fizetése minimumára vonatkozó pontja a jelenleg fennálló viszonyok s egyes intézetek létfeltételének megengedése nélkül kivihetetlen lévén óhajtjuk, hogy a rendes tanárok évi fizetésének minimuma tisztességes lakás vagy lakbérrel együtt 1000 frtban állapíttassék meg; s minthogy az öt évenkénti 3%-os fizetésemelés, főleg a más intézetnél töltött évek beszámítása mellett, a tanárok választásánál nagy akadályul szolgálhatna, olykor legyőzhetlen lenne: annál fogva úgy az 5 évenkénti 3%-os fizetésemelést kötelező, mint a vele összefüggésben álló pontokat töröltetni óhajtjuk.

Ugyanezen §-ban az igazgató részére 200 frt igazgatói díj állapíttatik meg. Minthogy azonban a díjazásnál a végzett munkával kell arányosnak lenni; s minthogy a 4 vagy 6 osztálylyal bíró kisebb népességű tanintézetnél minden-

esetre kisebb az igazgatói teendő, mint egy teljes 8 osztályú intézetnél: annál fogva a szabályzatnak az igazgató díjazására vonatkozó pontját így óhajtjuk szerkesztetni: „Az igazgató a 4 vagy 6 osztályú középiskolában 100, a 8 osztályúban pedig 200 frt igazgatói díjat kap.“

XXII. A kötelezett tantárgyak kijelölésével foglalkozó 135. §-ban a német nyelv és irodalom egy a gymnáziumok-, mint a reáliskolákban a kötelezett tantárgyak közé soroztatik. A tapasztalás azonban azt bizonyítja, hogy — a fennálló tanítási rendszer hibáin kívül — a német nyelvnek éppen a kötelezett tantárgyak közé soroztatása okozza azt, hogy e nyelvben az általános előhaladás egyáltalában nem kielégítő. A gyakorlati életben sincs mindenki a német nyelv használatára utalva, sőt, a középiskolák felett álló tanintézetekben is kevesen érzik a német nyelv tudásának szükségességét. — De ezeken kívül az is figyelembe veendő, hogy a míveltségre szükséges ismeretek ma már nemzeti nyelvünkön is megszerezhetők; s tisztán mivelődési szempontból a középiskolában inkább oly nyelvet kellene tanítani, melynek gényusza nemzetünkéhez közelebb áll; ilyen volna például a francia és angol nyelv. Az a nehézkesség és homályosság, mely a német tudományos irodalom termékein előmlik, a magyar ifju kedélyét nemhogy felemelné, sőt inkább elidegeníti. Ez és több más okok miatt a német nyelvet a tanulók legnagyobb része csak kényszerűségből tanulván, akadályozzák az előhaladásban azokat is, kik annak elsajátítására nemcsak képességgel, hanem hajlandósággal is bírnak. A német nyelv képző hatása is a classikai nyelvek mellett éppen nem áll arányban a reá fordított idővel, sőt számba is alig jöhet. Ezen okoknál fogva — a jelenleg uralkodó nézetek ellenére is — óhajtjuk, hogy a német nyelv a magyar középiskolákban csak mint rendkívüli tantárgy taníttassék.

Minthogy továbbá a geológiát a természetrajzi tanulmányok betetőzése gyanánt tekinthetjük, melynek ismeretere nemcsak a reáliskolából, hanem a gymnáziumból kikerülő ifjunak is szüksége van: annál fogva a gymnáziumi tantárgyak közé, a természetrajz mellé, a geológiát is felvételni javasoljuk.

(Vége köv.)

A domesztikáról.

(Folytatás.)

17. *H. Vámos-Pécs.* Anyaegyház. Hajdumegyében. homokos talajon. Összes lakossága 2999; ebből reform. vallású 2850, tehát 95.03% volt; ma a lelkek száma 2629, tehát 200-nál több fogyás van. Összes földje 10,053 kat. hold, ebből 1200 □ öles 196 hold a ref. egyház tulajdona, melyből 49 holdat az egyház, 98-at a lelkész, 49-et a tanítók használnak. Alapítványa nincs. Követelése 1172.73 frt, 785 köből $\frac{4}{8}$ véka rozs. Templomán kívül van paplaka (1874-ben leégett s újból 1878-ra épült fel), két fi- s egy leányiskolája. Fizet a lelkészen kívül 3 tanítót. Tanköteles a lelkek 12.43%-a; iskolába jár 91.13%-a; elb. 5.52%-a; nem jár 3.35%-a. A tankötelesekből egy tanteremre s tanítóra 109, a feljárókból 99 esik. Egy tanteremre s tanítóra 80 gyermeket számítva kell még egy tanterem s egy tanítói állomás, mi 2500 frt egyszersmindenkorra teendő kiadást s 400 frt évi általányt igényel. — Jövedelme egyházi adó s tandíjből 618.10 frt, 216 öből 2 véka rozs, elegyesekből 2586.26 frt, 733 köből $\frac{4}{8}$ véka rozs; egy évi perselypénz 3.49 frt. Kiadása a behivatalnokoknak: 357.00 frt, 134 köből 2 véka rozs; gondnok s cselédeknek 75.00 frt. 30 köből rozs; ele-

gyesekre 1599.33 frt; tehát az összes kiadás 36%-a a belhivatalnokoké. Az egyházi adóból egy lélekre 23.51 kr. 13.05 itcze rozs. a perselypénzből 0.13 kr. esik. Épületei tűzkár ellen biztosítva vannak.

18. *Saáp.* Anyaegyház. Biharmegyében fekete földön. Összes lakossága 1077, ebből 1870-ben 1053-at mond a névtár ref. vallásúnak, mi csaknem lehetetlen. Most a lelkek száma 1067. mi csaknem 98%. Összes földje 3445 kat. hold, ebből 1200 □ öles 46 hold és 800 □ öl a ref. egyház tulajdona, melyből 22 holdat a lelkész, 20 holdat 800 □ ölet a tanítók, 4 holdat a harangozó használ. Alapítványa nincs. Követelése 145.58 frt, 39 köből 2³/₈ véka búza, 42 köből 2²/₈ véka árpa. Javitandó templomán kívül van paplaka s két külön iskolája. Fizet egy lelkészt, egy fi- és egy leánytanítót. Tanköteles a lelkek 13.02%-a; iskolába jár a tank. 93 52%-a, elh. a tank. 3.69%-a, nem jár a tank. 2.89%-a. A tankötelesekből egy tanító s tanteremre jut 69, a feljárókból 65 gyermek. Több iskola fentartására nem kötelezhető. Egy évi jövedelme egyházi adóból (tandíjon kívül, mit a tanítók kezelnek) 187.00 frt 66 köből 1 véka búza, 66 köből 1 véka árpa; elegevisekből 701.32 frt, 18 köből 2⁴/₈ véka búza, 28 köből 2 véka árpa, 8 köből 2³/₈ tengeri; egy évi perselypénz 1144 frt. Kiadása a belhivatalnokoknak 110.16 frt, 39 köből búza, 45 köből árpa; gondnok és más cselédnek 45.40 frt, 6 köből 1⁴/₈ véka búza, 4 köből 1 véka árpa, elegevisekre 587.18 frt, tehát az összes kiadás 43%-a a belhivatalnokoké. Az egyházi adóból egy lélekre 17.52 kr, 9.18 itcze buza 9.18 itcze árpa. a perselypénzből 107 kr. esik. Épületei tűzkárellen biztosítva vannak.

19. *Szent-Mihály.* Anyaegyház. Szabolcsmegyében. — Összes lakossága 5966; ebből ref. vallású 1870-ben 5106, tehát 85.58% volt. Ma a ref. lelkek száma 5049; a szaporodás csekély. Összes földje 15.860 kat. hold. Ebből a ref. egyházé 1200 □ öles 181 hold 1081 □ öl, melyből 9 hold 41 □ ölet az egyház, 55 hold és 1140 □ ölet a lelkész, 102 hold 400 ölet a tanítók, 4 hold 700 □ ölet az egyház cselédei használnak. Alapítványa 2540.46 frt, mely nevelési célra jövedelmez. Követelése 2150.16 frt, 2 köből búza, 1216 köből 1²/₈ véka rozs. Templomán kívül van paplaka, 3 fi- és 3 leányiskolája. Fizet egy lelkészt, 6 tanítót s egy orgonistát. Tanköteles a lelkek 10.35% a, iskolába jár a tank. 83.94%-a; elh. a tankötelesek 14.15%-a; nem jár a tank. 1.91%-a. A tankötelesekből egy tanteremre s tanítóra 87, a feljárókból 73 gyermek esik. E században alig lesz több iskolára szüksége. Jövedelme egyházi adó s tandíjból 1414.87 frt, 572 köből 1 véka rozs (mázsa számra, köblét 70 klgr. számítva 400 mm. 57.4 klgr; Szt.-Mihály az egyetlen hely, hogy az új mértékre átválttatásnál a mázsát vették fel s igen helyesen); elegevisekből 4077.10 frt, 11 köből 1³/₈ véka búza, 1030 köből 2¹/₈ véka rozs; egy évi perselypénz s más bagyomány 72.97 frt (hogy ez összegből mennyi tisztán perselypénz s mennyi a bagyomány, nem tudhattam meg). Jövedelméből kiad a belhivatalnokoknak 783.78 frt, 8 köből búzát, 369 köből rozst; gondnok és más cselédnek 311.50 frtot, 1 köből 1²/₈ véka búzát, 17 köből 1⁴/₈ véka rozst, 1 köből 1³/₈ véka árpat; elegevisekre 2246.53 frtot, tehát az összes kiadás 50%-a a belhivatalnokoké. Az egyházi adóból egy lélekre 28.02 kr, 793 klgr. (azaz 18.13 itcze) rozs, 1.44 kr. perselypénz esik. — Épületei tűzkár ellen biztosítva vannak.

20. *Hajdu-Szoboszló.* Anyaegyház. Hajdúmegyében fekete földön. Összes lakossága 1870-ben 12.269; ebből ref. vallású 11.822, tehát 96 35% volt; ma ref. vallású 12.075, tehát szaporodás van. Összes földje 39.150 kat. hold. — Ebből a ref. egyházé 1200 □ öles 334 hold, ebből az egyház használ 265 holdat, a lelkészek 13 holdat 400 □ ölet, a tanítók s kántor 35 holdat, a gondnok és más cselédnek 20 hold 800 □ ölet. Alapítványa 11.905.81 frt, ebből egyházi célra 1176.00 frt. nevelési célra 10.729 frt 81 kr. jövedelmez. Követelése 37.345.42 frt 359 köből 2²/₈ véka búza, 431 köből ¹/₈ véka árpa. Templomán kívül van két

paplaka, egy kántori laka, egy emeletes fiu- s négy külön leányiskolája. Fizet két lelkészt, két gymn. tanárt, 4 fi-, 4 leánytanítót s egy orgonistát, kik közül két lelkész, kántor, egy tanár és négy leánytanító kap lakást természetben. Tanköteles a lelkek 11.11%-a, iskolába jár 63.60%-a, elh. a tank. 26.00%-a; nem jár a tankötelesek 10.40%-a. A tankötelesekből egy tanító s tanteremre 167, a feljárókból 106 gyermek jut. Egy tanító s tanteremre 80 gyermeket számítva kell még 8 tanterem s 8 tanítói állomás, mi 20—24 ezer frt egyszersmindenkorra teendő kiadást s 4000 frt évi átalányt vesz igénybe. — Jövedelme egyházi adó s tandíjból 1879.35 frt, 761 köből 3²/₈ véka búza, 761 köből 3²/₈ véka árpa; elegevisekből 42.421.78 frt, 74 köből búza, 91 köből 2⁴/₈ véka árpa; egy évi perselypénz 56.30 frt. Jövedelméből kiad a belhivatalnokoknak 3776.70 frtot, 378 köből 1 véka búzát, 378 köből 1 véka árpat; gondnok s cselédnek 227.50 frtot, 98 köből búzát, 44 köből árpat; elegevisekre 3951.51 frtot; tehát az összes kiadás 60%-a a belhivatalnokoké. Az egyházi adóból egy lélekre 15.56 kr., 10.08 itcze búza, 10.08 itcze árpa, a perselypénzből 0.47 kr. esik. Épületei tűzkár ellen biztosítva vannak.

21. *Szovát.* Anyaegyház. Hajdúmegyében fekete földön. Összes lakossága 3011, ebből ref. vallású volt 1870 ben 2956, tehát 98.17%; ma a ref. lelkek száma 3035. Összes földje 9814 kat. hold; ebből a ref. egyház tulajdona 1200 □ ölel 236 hold és 275 □ öl, melyből 51 hold 575 □ ölet az egyház, 69 hold 200 ölet a lelkész, 114 hold 700 □ ölet a tanítók, 1 holdat a harangozó használnak. Alapítványa nincsen. Követelése 3291.31 frt, 118 köből ⁴/₈ véka búza, 72 köből ⁴/₈ véka árpa. Templomán kívül van paplaka, egy fi- két leányiskolája, három szárazmalma. Fizet egy lelkészt és négy tanítót. — Tanköteles a lelkek 9.91%-a, iskolába jár a tank. 95.02%-a, elh. a tank. 0.33%-a, nem jár a tank. 4.65%-a. A tankötelesekből egy tanteremre s tanítóra 73, a feljárókból 70 gyermek esik. Több iskolára e században szüksége nincs. Jövedelme egyházi adóból 881.65 frt, 96 köből búza, 80 köből árpa; elegevisekből 4876.78 frt 93 köből ⁴/₈ véka búza, 38⁴/₈ véka árpa. Jövedelméből kiad a belhivatalnokoknak 439.16 frtot, 58 köből búzát, 46 köből árpat, gondnok és cselédnek 39.00 frtot, 15 köből búzát, elegevisekre 1988.96 frtot, tehát az összes kiadás 31%-a a belhivatalnokoké. Az egyházi adóból egy lélekre 29.04 kr. 5.06 itcze búza, 4.21 árpa, a perselypénzből — mely egy éven át 37 frt 88¹/₂ kr. — 1.24 kr. esik. Épületei tűzkár ellen biztosítva vannak.

Zsigmond Sándor.

(Folyt. köv.)

Nyílt köszönet s kérelem az árvíz által teljesen elpusztult bél-zerindi egyház s belhivatalnokai részéről.

A rajtunk tíz év óta gyakran átvonuló pusztító vizár mult év decz. hó 6-án egyházközségünket megsemmisítette annyira, hogy 104 házból csupán 8 ház nem dőlt össze. És mi nem akarván kitenni magunkat e helyen újabb építkezés által egy ismétlődhető hasonló szerencsétlenségnek, apáink s a mi szülőtte földünk elhagyása feletti könnyes szemekkel s bánatos kebellet, de a helyzetre való tekintetből még is kész szívvel fogadtuk el nmélt. b. Simonyi Lajos urnak azon nemes keblü ajánlatát, hogy az ő — velünk szomszédos Vadász községe határában lévő Paphalma nevű — birtokrészére települjünk le; s ott Isten és a jó emberbarátok segedelme, valamint az egyházmegyei s egyházkerületi főhatóság pártfogása mellett új egyházközséget alkossunk s iskolát, lelkészlakot és templomot építsünk. Oh! de mikor lesz az, hogy ez elpusztult s felettébb elszegényedett egyházközség újra felépüljön s belhivatalnokait maga erejéből fentarthassa?!

Hogy hát ebbeli forró óhajtásunk — habár idő mulva is — teljesülhessen. Isten segedelmén kívül szükségünk van egyházi főhatóságaink támogatására és a nemes szívü hit-rokonok t-ábbbi kegyes pártfogására.

Midőn azért elpusztult, de Isten segedelmével újra alakulandó egyházunkat s belhivatalnokait — kik ez évben, meglehetősen több években is, a hivatástól semmi fizetést nem nyerhetvén, csupán kegyadományokból tarthatják fenn magukat, továbbra is minden nemes szívű hitrokonok munkás szeretetébe ajánlani bátorokunk; egyszersmind hálás köszönetünk nyilvánítása mellett nyilvánosságra hozzuk egyházunk s belhivatalnokai részére, mai napig tett kegyes adakozásokat. Az egyházkerület több egyházmegyéjéből nt. Nagy Dániel jeles esperesünk közvetítése folytán, hozzánk eljuttatott már eddig az egyház részére 836 frt 65 kr; a lelkész részére 513 frt 80 kr; a tanító részére 350 frt 6 kr. Ezekon kívül méltóságos Tabajdy Károly aradmegyei főispán ur, ki a vész utáni napokban nálunk csakhamar kétszer is megjelenve, legelőbb s a legnagyobb szorultság idején királyi ő felsége kegyadományából adott lelkésznek 40 frtot; tanítónak 30 frtot; nt. Czelder Márton felső-bányai ref. lelkész ur küldött a lelkésznek 2 frtot, tisztt. Sipos János b.-ujlaki lelkész ur 2 frtot, nt. Csomor János harsányi lelkész ur 2 frtot; tisztt. özvegy Filótás Károlyné asszony 2 frtot s végre az árpádi ref. egyház az egyház részére küldött 15 frt 50 krt, lelkésznek 4 frtot, tanítónak 3 frtot. E szerint begyűlt összesen az egyház részére 852 frt 15 kr, lelkész részére 553 frt 80 kr, tanító részére 383 frt 6 kr.

E soha meg nem hálálható jószívűségökért nemes jöltevéink fogadják szívünk legforróbb háláját, köszönetünk nyilvánítását!

Fogadja elsőben is hálás köszönetünket főtiszt. s nagyságos Révész Bálint püspök ur, ki pusztulásunk napjaiban a siralmas jégtengeréből hozzá emelt jajkiáltásainkat meghallgatva s gyászos esetünket szívére véve rögtön intézkedni s a nt. esperes urak által egyházainkat és hitrokonainkat az irántunk való részvétre s adakozásra szólítani kegyeskedett.

Fogadják szíves hálánk s köszönetünk nyilvánítását a nagytt. esperes urak és minden nt. és tisztt. lelkész urak, kik siralmas helyzetünket megértve oly készek, oly buzgók valának fáradozni a részünkre való könyöradományok gyűjtésében; fogadják hálás köszönetünket minden adakozó egyházak, a gyűjtés körül buzgólkodó derék, lelkes gyűjtők s minden egyes adakozó hitrokonaink.

Fogadja hálás köszönetünket mélt. Tabajdy Károly főispán ur, kinek az inség első napjaiban a szerencsétlenek irányában tanúsított gyors és erélyes eljárását s intézkedéseit más alkalommal lesz szerencsénk nyilvánosságra hozni s megköszönni.

Fogadják még hálánkat s köszönetünket: Tek. Fónagy László szalontai járásbeli főszolgabíró és Vidics János szalontai főjegyző urak, kiknek köszönhető, hogy a minden nélkül maradt lakosság a vész utáni napokban a legszükségesebbel, kenyérral ellátottak.

Fogadja köszönetünket ágyai lelkész tisztt. Nagy Sándor ur, ki személyes tapasztalata után látott siralmas helyzetünket lapok útján oly híven közzétenni s hitsorsosainkat irántunk részvétre és segélyezésünkre felhívni sziveskedett.

Mint szintén tek. Tabajdy József ur kitűnő buzgalma jegyzőnk, ki mind itthon, mind a szomszéd falvakban csoportonként meghúzódó szerencsétlen lakostársaink élelmezése körül fáradhatlan erélyt fejtett ki.

Végezetre tisztt. Hajdú Elek vadász lelkész úr, ki könnyes szemekkel többször megjelenve a romok között, hathatós szavaival a csüggeteg szívek vigasztalója lön; s a ki a segélypénzek kezelésével megbízotván, azokat időnkint a számadástétel mellett illető helyökre híven átszolgáltatta az egyház részére küldötteket a szalontai takarékpénztárba helyezvén el, a lelkész és tanító részére küldötteket maguknak személyesen adván át.

Isten áldja meg minden nemes keblű s jószívű pártfogóinkat s jöltevéinket s értünk tett fáradozásaitak jutal-

mazzassa meg s részünkre nyújtott kegyes adakozásaikat fizesse vissza bőségesen az áldások osztogatója!!

Ismételten kifejezve hálás köszönetünket, ugy a buzgólkodók, mint az adakozók iránt s magunkat továbbra is hitsorsosaink kegyes pártfogásába ajánlottan vagyunk Bézzerinden, 1880. ápril 15.

Tokai József,
gondnok.

Szöcs Imre,
ref. lelkész.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A gymnázium és reáliskolai törvényjavaslatot a képviselőház tanügyi bizottsága immár végig tárgyalta, néhány helyen változtatást is tett azon, de oly változtatást, mely a törvényjavaslatot a protestánsok szempontjából lényegesen jobbra, elfogadhatóbbá tette volna, nem láttunk egyet sem; azt sem vesszük észre, hogy oly nagytekintélyű testületeknek, mint a magyarországi öt ref. egyházkerület és az ágost. hitv. négy egyházkerület konventi bizottságainak kérvényei a tárgyalásnál figyelembe vétettek volna; a jelek eszerént nem nagyon jók és biztatók az autonómia barátjaira nézve.

Templomi imák. Vasárnapokra, Ünnepekre s más alkalmakra. Köz-istenitisztelet használatul készítette Borsodi József a simoni r-f. egyház papja és egyházmegyei ülnök. Harmadik kiadás. Budapest. Franklin-társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda, 1880. Ára füzve 1 frt 40 kr, vászonkötésben aranyvágással.

A „Szarvasi Újság“-ból olvastuk a következőket: „Üdvözítés karhatalommal. A plebánus Mező-Túron annyira hiszi isteni küldetését e földön, mi szerint nehogy hívei magyar éneklés által paradicsomi jussukat elveszítsék, most gyümölcsöltő Boldogasszony napján a szertartás latin nyelven vihetésére a hatóságtól rendőri fedezetet kért és kapott a templomba. — Az is a mult hónapban történt a plebánussal, hogy midőn a gyászmenet a temetőbe érve, reá kezdett a „Paradicsomba vigyenek az angyalok“ halotti énekre, a plebánus ur segédletével visszafordult s haza ment. De mégis szép, hogy a szentelt vizet oda adta az elkárhozott menetnek, csak ő nem akarta az éneket ezen az eretnek magyar nyelven hallani.“

A magyarországi szerzetesrendek küldöttei, hallomás szerént, Budapestten tanácskozmányt készülnek tartani, melynek tárgyát azon kérdés képezi, hogy miután a protestánsoknak tanárképzés joga megadatni szándékoltatik, a szerzetesrendbeli tanárok képzésére nézve micsoda autonóm intézkedések volnának teendők.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatárs: **Toth Sámuel.**

Nyilttér.

Nyilvános köszönet.

Alant irtak a beregszászi ev. ref. egyháztanács nevében a Fonciére,-Pesti biztosító intézetnek városunkban e folyó év márczius 18-án történt szerencsétlen tűzvész alkalmával egyházi épületünkben szenvedett kár megtérítéséért s ezen kívül egyházunknak a kár folytán segélyképpen adott 124 forintért, továbbá tűzkárt szenvedett evang. reform. hitfeleinknek nyújtott 100 frt könyör-adományért azok nevében is midőn hálás köszönetünket nyilvánítjuk, egyszersmind ezen méltányos s nemes szívű eljárásáért a nagy közönség figyelmébe ez intézetet jó lélekkel ajánljuk.

Kallás Tivadar,
ev. ref. lelkész.

Kassay József,
gondnok.

Almágy Sándor,
egyházi jegyző.